

2 Samisk musikk – livskraftig tradisjon og spennende fornying

Ola Graff, professor ved Tromsø Museum – Universitetsmuseet, Norges arktiske universitet

Sammendrag

Temaet samisk musikk har en rekke ulike sider. Det er ikke mulig å gi innblikk i mer enn enkelte sider ved dette temaet. I denne artikkelen har jeg sett på utgivelse av samiske fonogram¹ i ulike land og bevilgende myndigheters (det norske Sametingets) støtte til produksjon av fonogram. Jeg har lagd oversikt over joikearkiv og samlinger i alle land, hva som finnes, og hvor mye som er offentliggjort fra disse arkivene. Spesielt har jeg sett på den samiske samlinga ved Tromsø Museum. Jeg har også analysert kjønnsdimensjonen ved joiketradisjonen, sett på akademiske arbeider om joik, medieomtalen av samisk musikk, og til slutt hvilke utdanningsmuligheter som finnes.

Produksjonen av samiske fonogram synes å vise en livskraftig kultur med stor aktivitet. Det har vært utgitt fonogram med samisk musikk i 70 år. Antallet har økt tiår for tiår. Det er utgitt fonogram i flere land, men Norge har klart flest utgivelser. Det totale antallet utgitte samiske fonogram er muligens rundt 500. I tillegg er det de seinere årene flere digitale utgivelser. Nordsamisk dominerer som språk.

Sametinget er den viktigste bevilgende myndigheta. Antall søknader til Sametinget har variert en del gjennom de siste ti årene. Men antall tildelinger har holdt seg ganske stabilt på gjennomsnittlig 14–15 i året. Den totale størrelsen på bevilgninga har variert noe, men har stabilisert seg på litt over 2 millioner kroner i året.

Det har vært store forskjeller i hvor mye et fonogramprosjekt har fått i støtte. Det har skilt opp til 200 000 kroner. Den gjennomsnittlige bevilgninga over de siste ti årene har vært kr 142 000. Det oppnevnes konsulenter som avgir innstilling etter visse kriterier. Men disse dokumentene er unntatt offentlighet. Det er derfor ingen mulighet for å gi noen vurdering av hvordan kriteriene fungerer.

---

¹ Med fonogram menes musikk utgitt på et fysisk medium, kassetter, vinylplater (LP, EP, singel) og CD-er. DVD med musikk er ikke regnet med. Avgrensing og definisjon av et samisk fonogram har flere problemer. Et spørsmål er om man skal ta med samiske artister som ikke synger på samisk (som for eksempel Lapp-Lisa og Jokkmokks-Jokke). Disse er ikke regnet inn i tallene under. Et annet problem er en rekke samleplater hvor man henter enkelt-spor fra utgitte plater. Disse er heller ikke regnet inn. En tredje gruppe som ikke er regnet inn, er ikke-samiske artister som spiller samisk musikk, som for eksempel Jan Garbarek og tromsøgruppa Gulløye. Melodier som bare publiseres digitalt, men ikke utgis som fysisk plate, kan regnes inn, men det er ikke gjort i tabellene under. Det finnes noen plater med ikke-samiske artister hvor det deltar en joiker på ett eller et par spor. Disse er regnet med.

Det finnes joik i en rekke offentlige arkiv i mange land, spesielt i Norge, Sverige og Finland. Trolig eksisterer det ca. 14 000–15 000 joiker totalt i disse arkivene. Norge har 9000–10 000. Tromsø Museum er den klart største samlinga med ansvar både for innsamling, ivaretaking, formidling og forskning. Samisk arkiv i Kautokeino er under oppbygging. En del arkiv har offentliggjort joiker fra samlingene, men det er ganske lite som er offentliggjort.

Gjennom arkivmaterialet synes det som om joiketradisjonen har noen kjønnsmessige ulikheter. I de fleste tilfellene er det dokumentert flere mannlige enn kvinnelige joikere. Problemet med dette er at de fleste innsamlere har vært menn, noe som kan ha påvirket innsamlinga. Gjennom arkivmaterialet synes det også som om det er en overvekt av joiker til menn.

Det har vært skrevet en rekke avhandlinger om joik i flere land, noe som viser at det har vært interesse for temaet.

Det skrives mye om samisk musikk i norske medier. Det er snakk om flere hundre artikler i året i en rekke aviser. Artiklene uttrykker generelt et positivt syn på den samiske musikken.

I grunnskolen i de samiske områdene er joik og samisk musikk en del av læreplanen. Joik og samisk musikk er nå en del av pensum på alle norske videregående skoler med musikklinje. Fra 1990-tallet har det vært lagd ulike utdanningstilbud innen samisk musikk på høgskole- og universitetsnivå.

2.1 Innledning

I denne artikkelen vil jeg undersøke noen ulike sider og aspekter ved samiske musikk slik situasjonen er i våre dager. «Samisk musikk» er et vidt begrep som omfatter både den tradisjonelle joiken og den moderne samiske popmusikken, i tillegg til salmesang og annet. Tematisk er det et vidt spekter.

Samisk musikk finnes og utøves i fire land: Norge, Sverige, Finland og Russland, i området som heter Sápmi. Jeg vil ha mest fokus på Norge, men ha noen blikk også på de andre landene².

Den eldste formen for samisk musikk er joiken. De eldste lydopptakene av joik stammer fra 1905. Det var en finsk forsker som gjorde opptak av svensksamer som flyttet til Tromsø-området. De eldste noteopptegnelsene av joik stammer fra slutten av 1700-tallet. Fra 1500-, 1600- og 1700-tallet finnes en rekke kilder som omtaler joik. I en kilde fra 1100-tallet fortelles det om en samisk noaide som trommet og sang. Gjennom nesten tusen år kan man altså dokumentere en sammenhengende joiketradisjon. Lenger bakover i tid vet vi lite. Men det finnes helleristninger som antyder at tradisjonene har røtter mange tusen år tilbake i tid.

Man må anta at joiking har vært utbredt over hele det samiske området. Men mange steder er joiken forsvunnet. Langs stort sett hele kysten av Nord-Norge finnes det ikke lenger joiking. Det er mange grunner til det. En grunn er at nabokulturer alltid vil påvirke hverandre i et naturlig samspill. En annen grunn er den politisk motiverte fornorskninga hvor samisk kultur blei både

---

² Alle tall i denne artikkelen er korrekte så langt jeg har kunnet sjekke. Men det finnes alltid en liten mulighet for at det kan være noe materiale som er uteglemt, eller som jeg ikke har visst om, og som derfor ikke er kommet med i statistikkene.

undertrykt og sett ned på. Religiøse holdninger som stammer fra misjonærenes tid, om at joiking var syndig, har også hatt virkning.

Joiken levde videre først og fremst i de sentrale Finnmarks-kommunene. Men joiken fikk en dobbelthet, den var både en levende del av kulturen og samtidig fordømt som syndig.

Utover på 1960- og 70-tallet vokste det fram en ny samisk kulturpolitisk bevissthet. Unge samer begynte å sette musikk til joik, å skrive nye sanger på samisk, og utviklet en ny, moderne samisk musikkultur. Samtidig ble joiken løftet fram som et kulturuttrykk hvor man kvittet seg med stempelet som syndig, og ble framholdt som noe man ville være stolt av. Denne utviklinga gikk parallelt med at det norske storsamfunnet i økende grad bygde ut institusjoner og lovverk som fremmet og tok vare på samisk kultur og samfunnsliv.

Situasjonen i dag er at joiken og den samiske musikken lever, og nyter en respekt og anerkjennelse som er enestående i historisk sammenheng.

2.2 Samiske fonogram

Det foreligger flere store samlinger av samiske fonogram. Nordnorsk folkemusikksamling ved Tromsø Museum har den største samlinga. Den inneholder pr. dato 453 fysiske fonogram. I tillegg har museet rundt 50 ulike titler med samleplater som inneholder samiske kutt, samiske artister som synger på andre språk enn samisk, og ikke-samiske artister som anvender samisk materiale. Samisk spesialbibliotek i Karasjøk har også en stor samling. De har ikke nøyaktige tall, men oppgir at samlinga er på anslagsvis 270 titler. Den største kjente privatsamlinga tilhører Odd Mathis Hætta, Alta. Oversikta hans inneholder 439 titler³. Ingen vet nøyaktig hvor mange samiske fonogram som er utgitt. Tallet er muligens nærmere 500, hvor reine digitale utgivelser ikke er regnet inn. I tillegg kommer som nevnt mer enn 50 andre ulike titler.

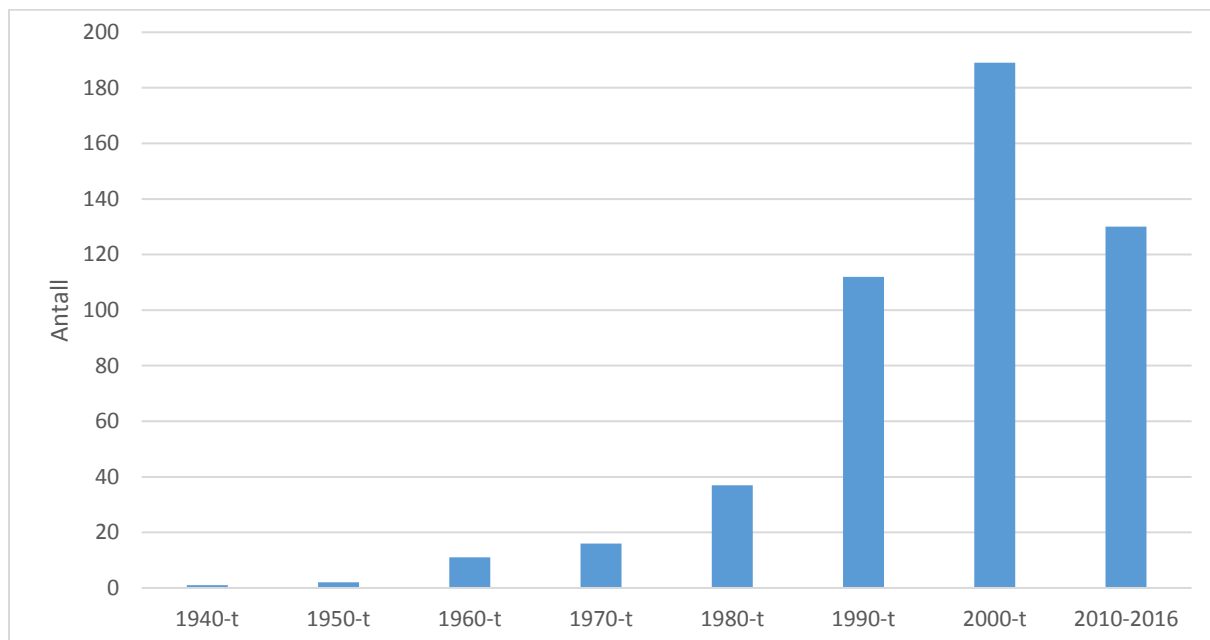
Produksjon av fonogram gir en god innsikt i utviklinga av moderne samisk musikk. Det første diagrammet viser antall utgivelser av samisk fonogram gjennom de ulike tiårene. Den siste kolonnen inkluderer bare de fysiske utgivelsene for årene 2010–2016, ikke hele tiåret. I denne perioden dukker digitale utgivelser opp for fullt. De er ikke regnet med i denne oversikta. Diagrammet inkluderer utgivelser i alle land (Norge, Sverige, Finland, Russland, Estland, Tyskland, Frankrike, USA). Det er talende for hvordan produksjonen av samiske fonogram har gått rett til himmels⁴:

---

³ Se Odd Mathis Hætta: *Samer og samisk forhold i navn og tall*. 2017. Noen utgivelser er her registrert både som kassett og CD, så tallet kan derved strengt tatt regnes litt lavere.

⁴ I *Statusrapport for Joik og samisk musikk* (2015) oppgis en del tall for hvor mange fonogram som er utgitt. Fram til 2012 oppgis at det er utgitt ca. 190 samiske fonogram (s. 21). Som man ser av tabellen, er dette tallet altfor lavt. Det virkelige tallet er nærmere 400 for denne perioden.

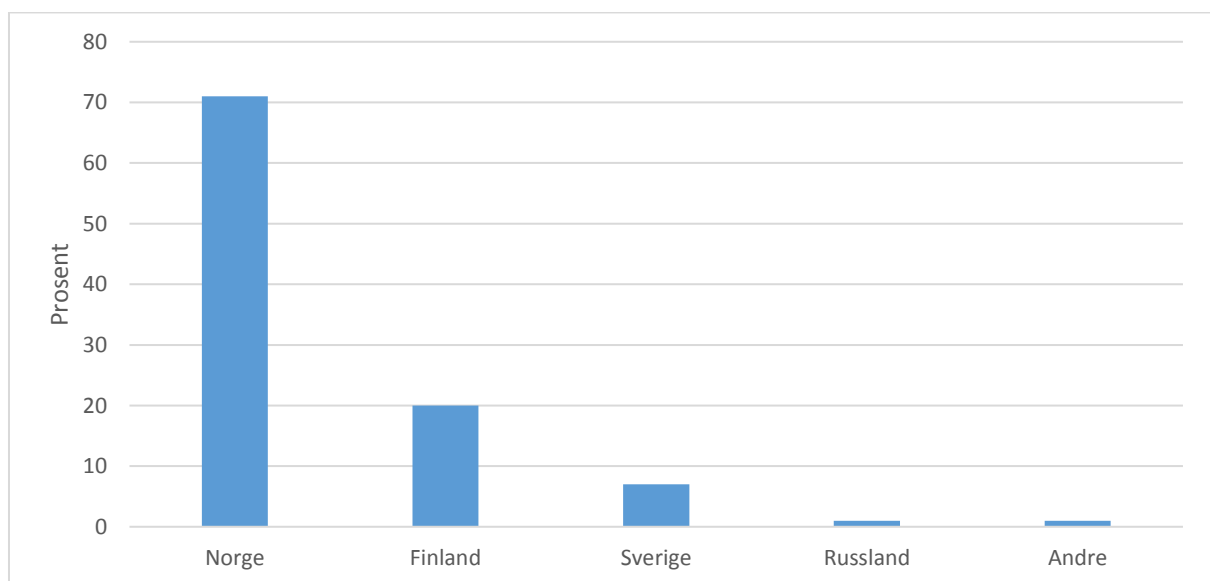
Figur 2.1 Utgitte samiske fonogram

I løpet av disse årene skjedde ei interessant endring. På 1940-, 50- og 60-tallet ble joik gitt ut som etnografisk dokumentasjon. Det skjedde også at joik ble bearbeidet av klassiske nordiske komponister på den klassiske musikkens premisser. Fra og med Nils-Aslak Valkeapääs plate i 1968 ble joik spilt og gitt ut mer på den samiske kulturens egne premisser. Derved begynte ei helt ny utvikling når det gjaldt samisk musikk og samiske fonogram.

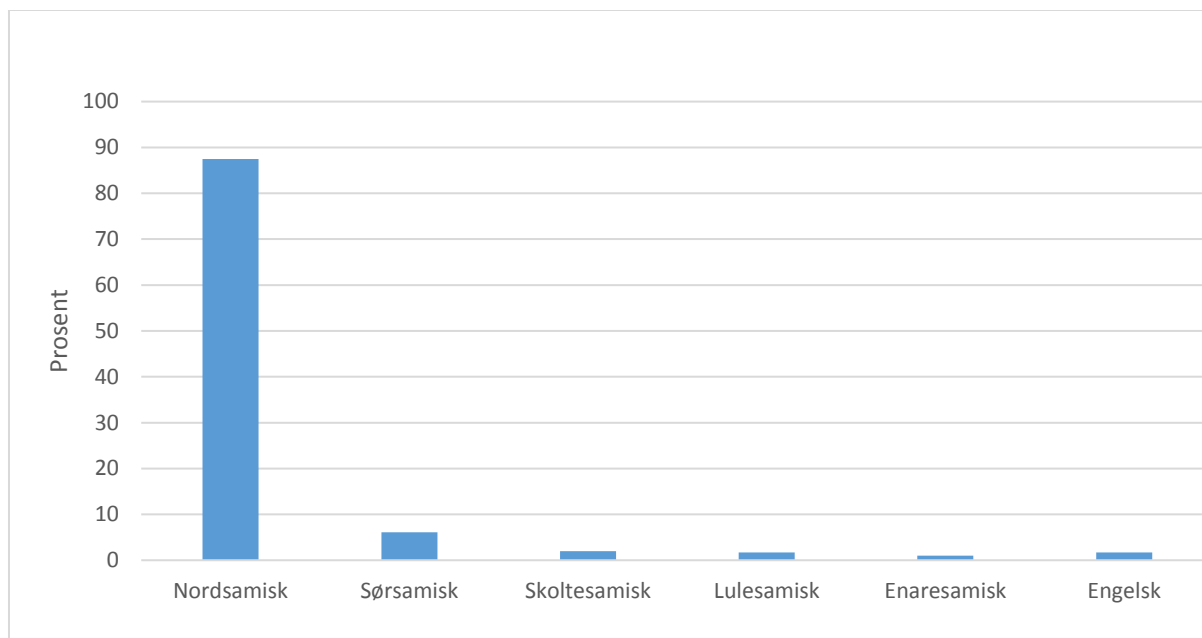
Det er gitt ut fonogram i alle fire nasjonalstatene hvor det bor samer, samt i noen få andre land. Det neste diagrammet viser hvordan fonogramutgivelsene fordeler seg på ulike land gjennom disse tiårene. Man ser at Norge har den overlegent største andelen:

Figur 2.2 Fonogram fordelt på land

Det neste diagrammet viser hvilke språk det synges/joikes på. Ikke uventet står nordsamisk for den langt største delen⁵:

Figur 2.3 Fonogram fordelt på språk

2.3 Sametingets støtte til produksjon av fonogram

Sametinget støtter utgivelse av joik og samisk musikk. Kriteriet er «samisk musikk av god kvalitet som er tilgjengelig for et større publikum». Målet med ordninga er å gi samiske musikere og joikere mulighet til å utøve musikk og joik på en profesjonell måte. Sametinget mottar derved årlig en rekke søknader om støtte til utgivelse av fonogram (inkludert digitale utgivelser). Sametinget har generelle kriterier for støtte til utgivelse av fonogram:

- produsent-gjennomføringsevne
- artist-gjennomføringsevne
- kvalitet
- uttrykk
- teknikk
- utvikling i karriere over år
- plan for distribusjon

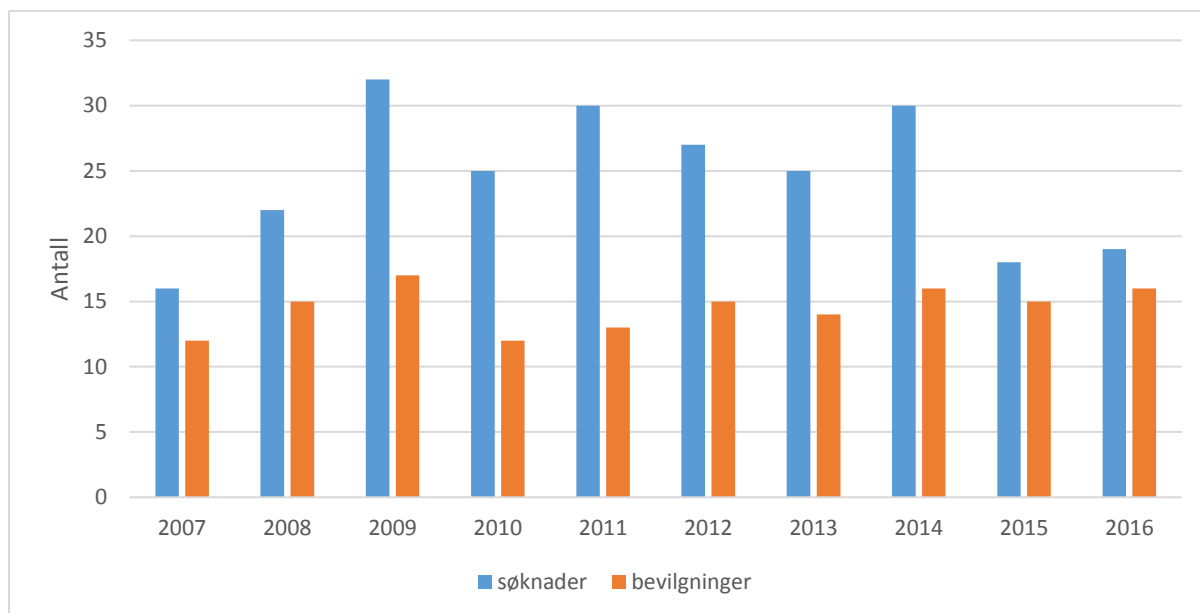
Det oppnevnes konsulenter som avgir innstilling etter disse kriteriene. Men disse dokumentene er unntatt offentlighet. Det er derfor ingen mulighet til å gi noen vurdering av hvordan kriteriene fungerer, og offentligheta har ikke innsiktsmulighet.

---

⁵ Tallgrunnlaget for dette diagrammet er hentet fra et utkast til masteravhandling skrevet av Mari Guttorm, Oulu Universitet. Tallmaterialet er ufullstendig. Det gir likevel ei god antydning om fordelinga.

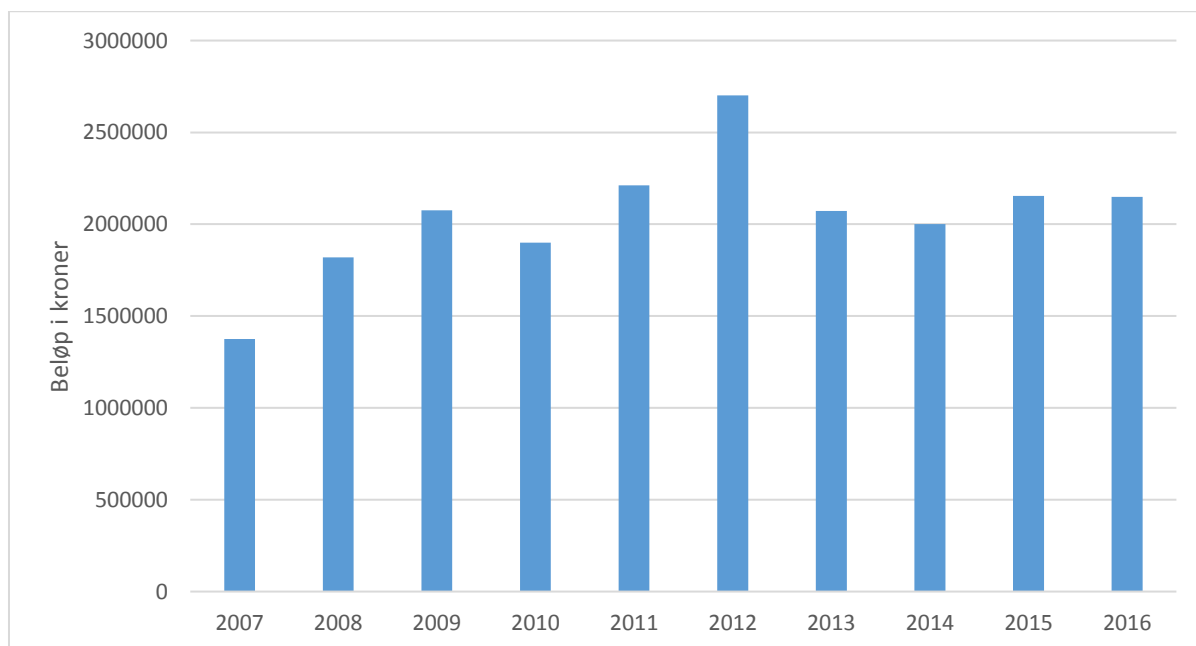
Følgende diagram viser antall søknader i forhold til antall invilga søknader over en tiårsperiode. Oversikta viser at antall bevilgninger har holdt seg på et ganske jamt nivå de seinere årene med et gjennomsnitt på 14–15, uavhengig av antall søknader:

Figur 2.4 Antall søknader til og bevilgninger fra Sametinget

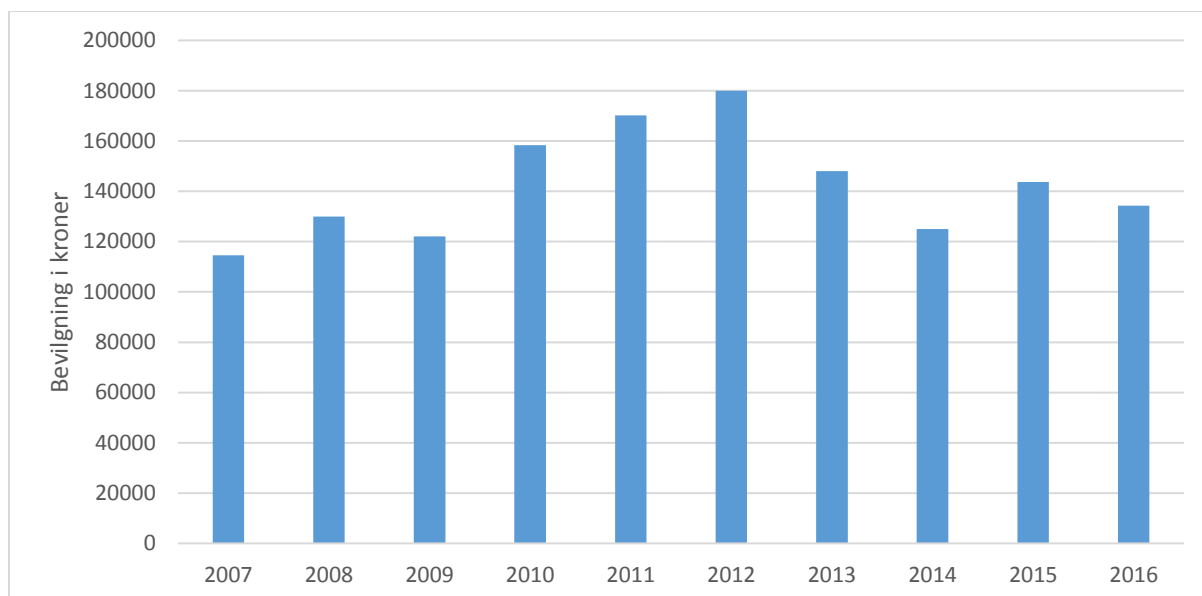
Størrelsen på disse bevilgningene varierer noe. Det neste diagrammet viser størrelsen på de totale bevilgningene til fonogramproduksjon i de samme ti årene. Bevilgninga har stabilisert seg på i overkant av 2 millioner kroner årlig:

Figur 2.5 Bevilgninger til fonogramproduksjon fra Sametinget

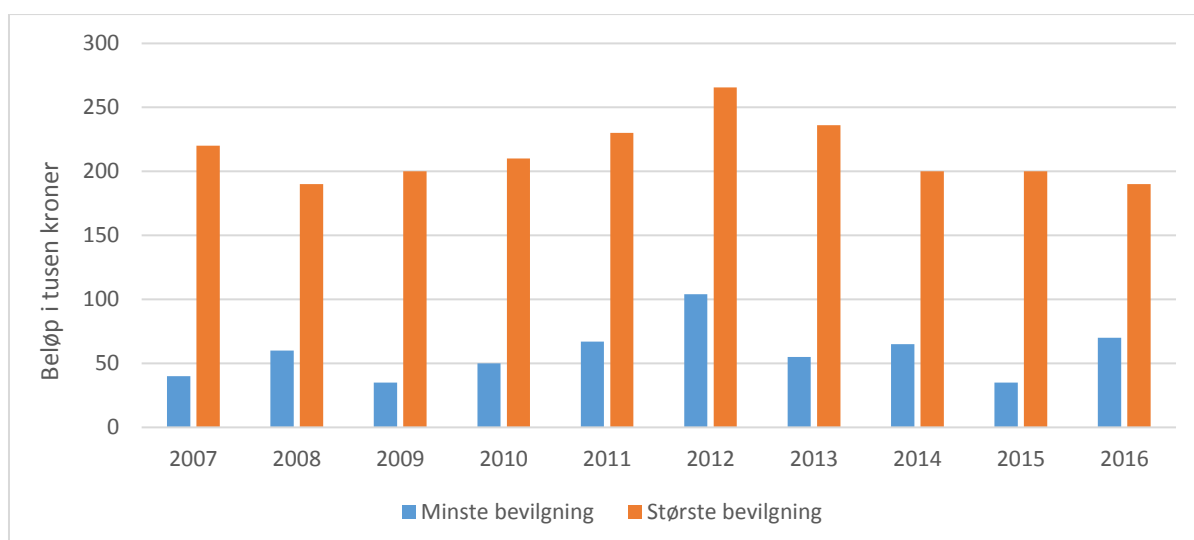
Den gjennomsnittlige størrelsen på bevilninga til fonogramprosjektene gjennom de siste ti årene har variert en del⁶. Den følgende oversikta viser gjennomsnittsverdien for hva prosjektene fikk i bevilgning hvert år.

Figur 2.6 Sametingets gjennomsnittlige bevilgning til fonogram

Den gjennomsnittlige størrelsen på alle bevilgningene gjennom disse ti årene var kr 142 000. Gjennomsnittstallene skjuler at det er store forskjeller i størrelsen på bevilgningene. Det har skilt opp mot 200 000 kroner mellom det prosjektet som fikk mest, og det som fikk minst. Saksdokumentene gir ingen begrunnelse for hvorfor det er så store forskjeller:

Figur 2.7 Minste og største bevilgning fra Sametinget

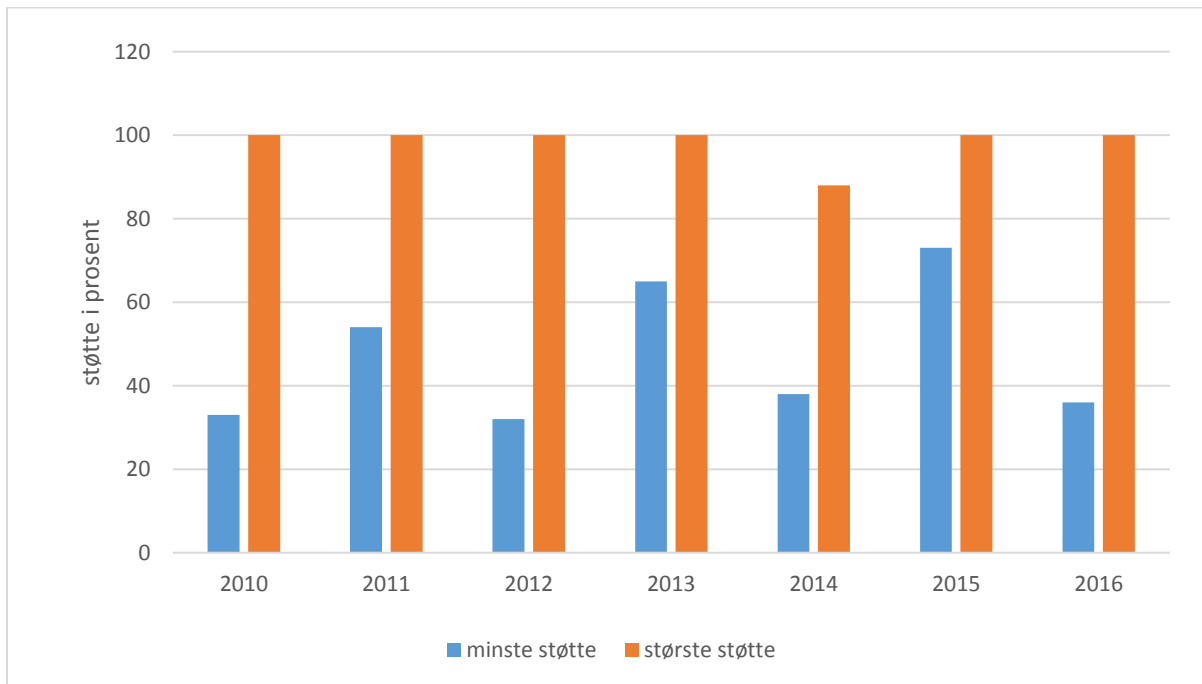

⁶ Tabellen viser såkalt «aritmetisk gjennomsnitt», som er det man til vanlig regner som mål på gjennomsnitt. Medianverdien som mål på sentralendens har ganske sammenfallende verdier og er derfor ikke tatt med i tabellen.

Det gjelder nå som generell regel at maksimalstøtte til musikkutgivelse er kr 200 000. Dette kommer også til syne i diagrammet.

Noen fonogram-prosjekt får fullfinansiering, andre får bare deler av søknadsbeløpet. Sametinget opplyser om at noe av grunnen til dette er stor forskjell på kostnadene. Sakspapirene gir forøvrig ingen begrunnelse for hvorfor det er så store forskjeller i bevilgningene:

Figur 2.8 Minste og største bevilgning fra Sametinget i prosent av søknadsbeløp

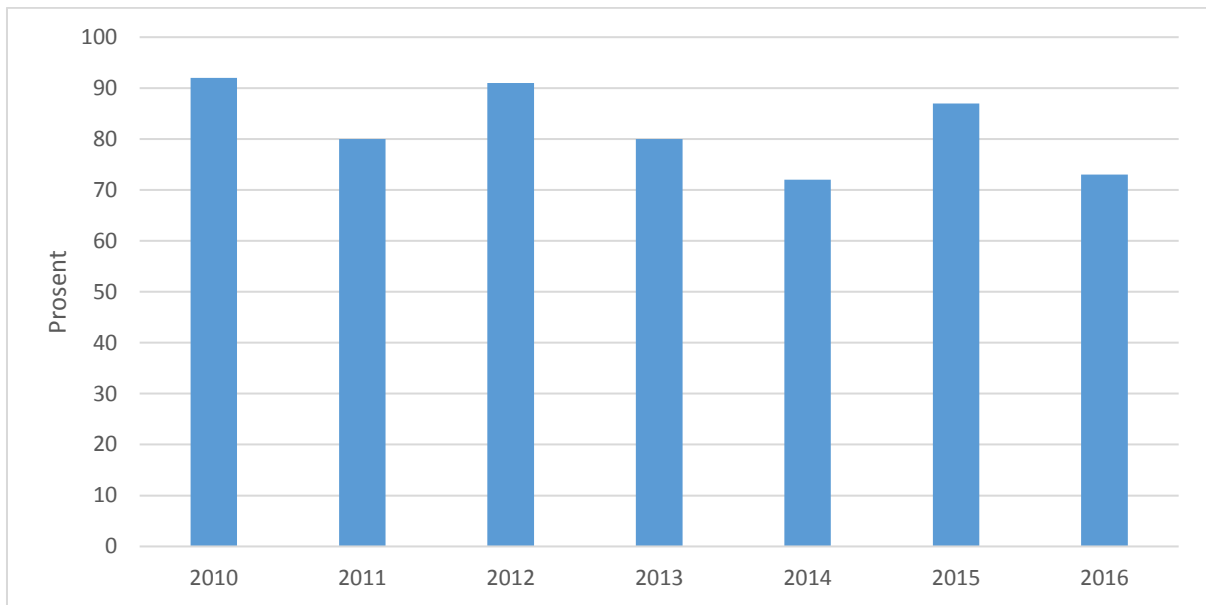
For musikkutgivelser gjelder som generell regel at «prosjekter støttes med inntil 80 % tilskudd av godkjente kostnader». Tabellen viser likevel at det er gitt opp til 100 % støtte av søknadsbeløpet. Det har vært søknader ned i kr. 35.000 som har fått fullfinansiering, og det har vært søknader opp til 250.000 som har fått hele søknadsbeløpet.

Den gjennomsnittlige størrelsen på all støtten til prosjektene, sett i forhold til søknadsbeløpene, har vært⁷:

⁷ Oversikta i fig. 2.8 og 2.9 går bare fra 2010 fordi jeg ikke har fått tall fra Sametinget lenger tilbake.

Figur 2.9 Gjennomsnittlig prosent støtte av søknadsbeløp

Når en søker får mindre enn man søkte om, tilpasser de fleste produksjonen til den finansieringa de har. De reelle kostnadene ved en CD-produksjon blir derfor ofte mindre enn beløpet det var søkt om. I forhold til de reelle kostnadene er en støtteandel mellom 40 og 70 prosent fra Sametinget det normale.

Det er en relativt liten andel av søknadene som handler om tradisjonell joiking. Sametinget har ingen kriterier som prioriterer tradisjonell joik som et eget satsningsfelt. Det er heller ikke alle slike søknader som blir innvilget.

2.4 Arkiv

2.4.1 Hvor finnes det samlinger av joik, og hvor store er de?

I Norge finnes det joik i offentlige samlinger på følgende steder⁸:

Norsk Folkemuseum, Oslo

De har 96 originale joiker samt 6 band som er uregistrert, totalt kanskje rundt 150 joiker. De har også en del kopier fra andre arkiv.

Samisk arkiv, Kautokeino

Samisk arkiv har tre originale samlinger. Den første er samlinga etter Thor Frette. Frette-samlinga skal være på rundt 200 originale joiker. Den andre er fra Diehttosiiida i 2016 da det skulle etableres et joikearkiv. Det ble joiket inn ca. 20 joiker ved denne anledninga. Den tredje

---

⁸ Flere av disse samlingene er etter hvert ved Nasjonalbiblioteket i Rana.

er ei nyoppretta samling hvor det i øyeblikket er 50–60 joiker. Det finnes også noen hundre kopier fra andre arkiv, blant annet fra Tromsø Museum. Samlinga ved Samisk arkiv forventes å vokse i årene framover.

Norsk folkemusikksamling, Oslo

Denne sentralsamlinga for folkemusikk i Norge har rundt 300 joiker samt en del kopier, blant annet fra Tromsø Museum.

NRK Folkemusikksamlinga, Oslo

Denne samlinga er på litt over 300 joiker, pluss 328 fra en innsamlingstur i 1960 sammen med Tromsø Museum, til sammen opp mot 650 joiker. NRK dreiv innsamling av folkemusikk gjennom mange tiår, men har nå sluttet med det og lagt om aktiviteten mot bare programproduksjon.

NRK Sámi Radio, Karasjok

De har 850 tradisjonelle joiker i arkivet. Som NRK sentralt har de sluttet å gjøre opptak for musikkarkivet.

Nordnorsk folkemusikksamling ved Tromsø Museum.

Det er det eneste arkivet i hele Sápmi hvor det har vært drevet innsamling av all slags samisk musikk nesten kontinuerlig gjennom mer enn 60 år (se mer nedenfor). Samlinga er på rundt 7000 joiker. I tillegg finnes det kopier fra en rekke andre samlinger både fra inn- og utland, godt over 3000 joiker. Samlinga her vil vokse i årene framover.

I Sverige finnes flere arkiv med joik:

Ájtte museum i Jokkmokk har en del joik. De oppgir at de har 522 egne joiker i samlinga, men at det kan være snakk om noen flere. De har også en del kopier fra andre arkiv.

SOFI-arkivet i Uppsala (opprinnelig ULMA) har ei samling på nærmere 1200 joiker fra 1940- og 50-tallet.

DAUM-arkivet i Umeå har ei stor samling joiker. Den er på anslagsvis drøye 800 joiker. Hele arkivet ble i 2016 overført til Uppsala-arkivet, så Uppsala har nå ca. 2000 joiker i samlinga.

Svenskt Visarkiv har noe joik i samlinga, blant annet Karl Tiréns opptak. Et søk i samlingene deres over innspilte joiker gir 312 treff.

Sveriges Radio gjorde ei stor innsamlingsreise i 1953 og 1954 gjennom hele Sverige. Materialet blei publisert på sju LP-plater i 1969 og blei gitt ut på nytt som CD i 1997. Denne samlinga er på 193 joiker.

Finland har flere arkiv med joiker:

I Finland prøver man nå å samle alt materiale ved *Giellagas-instituttet* ved Oulu Universitet. Denne samlinga er under oppbygging og er økende.

Det finnes samlinger ved *Tampere Universitet*. Hoveddelen skal være Erkki Alakönni sine samlinger. Det skal være snakk om et par hundre joiker.

Yle Radio Suomi har Alakönni-samlinga, samt en del annet materiale, bl.a. opptak fra Kolahalvøya.

Åbo Universitet har samlinger, først og fremst den såkalte Talvadas-samlinga på 154 joiker.

Finsk Litteraturselskap, SKS i Helsinki har noe lydopptak av joik, trolig rundt et par hundre, blant annet Salminen-samlinga med ca. 19 melodier fra 1905, som er de eldste lydopptakene av joik som finnes.

Kielen nauhoitearkisto, Helsinki har blant annet opptakene med Anders Ivar Guttorm fra 1962⁹.

Global Music Center i Helsinki har kopi blant annet av alle opptakene fra Kolahalvøya som ble gjort av Tromsø Museum, over 600 joiker.

Russland

I Russland finnes det visstnok ingen offentlige samlinger av joik, bortsett fra i Petrozavodsk, som har noen små samlinger av såkalt «karelsk joik», og i St. Petersburg, som har noen få gamle voksrullopptak. Det finnes privatsamlinger.

Estland

I Estland finnes det visstnok ingen offentlige samlinger av joik. Estisk radio hadde en del materiale, men det blei tapt under den urolige tida etter frigjøringa. Det finnes privatsamlinger.

Tyskland

I Tyskland finnes det flere samlinger av joik, blant annet Samlung Wustmann fra ca. 1935 med ca. 136 joiker, Lüderwaldt-samlinga fra 1970 med 303 joiker inkludert to tyske innsamlingsturer fra 1955 og 1956, og Doris Stockmann si samling med 44 joiker. I tillegg finnes blant annet den eldste samlinga fra 1911 med 8 joiker. Det totale antallet joiker i tyske arkiv er på rundt 575.

Østerrike

I Østerrike finnes ei lita samling joiker på 16 nummer.

Ungarn

I Ungarn finnes ei samling joiker på 140 nummer fra Nord-Finland.

I tillegg til de nevnte plassene finnes det spredte små forekomster av joik/samisk musikk, blant annet på et universitet i Paris, på noen lokalmuseer rundt om i Skandinavia, etc. Noen oversikt over private samlinger finnes ikke.

---

⁹ Ca. 100 joiker er publisert i *Lappische Joiku-Lieder aus Karasjok*, 1972.

Ei oversikt over arkivene i Norge og Sverige ser da slik ut:

Institusjoner i Norge	Antall originale joiker
Norsk Folkemuseum, Oslo	150
Norsk folkemusikksamling, Oslo	300
NRK Sámi Radio, Karasjok	850
NRK Folkemusikkavdelinga, Oslo	650
Samisk arkiv, Kautokeino	270
Tromsø Museum, Tromsø	7000
SUM NORGE	Ca. 9220

Institusjoner i Sverige	Antall originale joiker
Ájtte museum, Jokkmokk	522
Svenskt Visarkiv, Stockholm	312
Sveriges Radio	193
SOFI arkivet, Uppsala	2000
SUM SVERIGE	Ca. 3027

Ved Ájtte museum ble det på 2000-tallet opprettet en felles database over joikene i de nordiske arkivene. Det er registrert 6765 innførsler på musikk i denne basen. Det betyr at databasen er langt fra fullstendig¹⁰. Oversikta over antyder at det kanskje kan finnes så mye som totalt 14 000–15 000 opptak av joik rundt omkring i ulike arkiv¹¹.

2.4.2 Offentliggjøring av joiker fra arkiv

Mange arkiv har publisert tradisjonelle joiker, enten på nett eller som fonogram:

	Joiker lagt ut på nett	Joiker publisert på plate
Nasjonalbiblioteket	1	
Samisk arkiv	14	
Tromsø Museum	63	64
Svenskt Visarkiv	ca. 300	
NRK, Oslo (to plater)		31
USA (Ethnic Folkway Library)		58
Ájtte museum, Jokkmokk (samleplate)		53
Russland (flere plater)		46
Musikmuseet, Stockholm (Karl Tirén)		31
Sveriges Radio (innsamlingstur 1953–54)		193

¹⁰ Flere joiker som skulle vært lagt inn, finnes ikke. Et eksempel er joikene etter Jonas Eriksson Steggo. Han joiket inn 93 joiker for Uppsala-arkivet, og de ble publisert i boka *Lapska sånger I*, 1958. I databasen får man treff bare på 20 av disse joikene. Jeg vet ikke hvorfor det er slik.

¹¹ En del joiker finnes det flere opptak av. Så det totale antallet forskjellige joiker vil være noe mindre.

Det totale antallet tradisjonelle joiker som er offentliggjort fra ulike arkiv, er derved rundt 850. Tromsø Museum arbeider med å offentliggjøre flere hundre joiker i nær framtid etter å ha klarert dette med rettighetshavere og under hensyntaking til samiske etiske normer

2.4.3 Nordnorsk folkemusikksamling, Tromsø Museum

Den største av alle de samiske musikkksamlingene er ved Nordnorsk Folkemusikksamling ved Tromsø Museum, Universitetsmuseet, UiT Norges artistiske universitet. Nordnorsk Folkemusikksamling omfatter de tre tradisjonelle språkkulturene i landsdelen, norsk, samisk og finsk (kvensk). Folkemusikksamlinga ble etablert ved Tromsø Museum i 1949 av lektor Arnt Bakke. Etter at han døde i 1975, sto samling ubetjent noen år før undertegnede ble ansatt som konservator i 1986. Hele samlinga består i dag blant annet av nærmere 4000 lydfiler og ca. 40 000 manuskriptsider.

Fordi de ulike samiske områdene går på tvers av landegrensene, omfatter den samiske delen av samlinga også materiale fra Sverige, Finland og Russland. Det samiske materialet består av flere delsamlinger. Først og fremst er det *lydopptakene*. Det er gjort opptak og intervju med folk fra samisk miljø fra 1952 og framover til 2017. Det meste er opptak av joik. Det er også en del opptak av salmer og samiske sanger, og en del intervju. Det er nærmere 7000 originale joiker i samlinga, hvorav Arnt Bakke samlet 2200 joik, Ragnvald Graff ca. 1000 joiker og undertegnede rundt 3700 joiker. I tillegg kommer anslagsvis godt over 3000 joiker som er kopier fra andre arkiv.

Manuskriptsamlinga inneholder skriftlig materiale. Den samiske delen omfatter rundt 11 000 sider. Her finner man innholdsfortegnelser over private joikeopptak, konsertplakater, feltrapporter og feltnotater, manuskripter om joik, nedskrevne intervju, meloditranskripsjoner og ulik informasjon av mange slag.

Utklippssamlinga er omfattende. Fra 1989 og ca. 15 år framover hadde Folkemusikksamlinga et utklippabonnement hos Argus over alt som ble skrevet i Norge og Sverige om samisk musikk. Våren 2017 engasjerte folkemusikksamlinga en person til å kopiere ut alt som er skrevet i norske aviser og blader de seinere årene. Det foreligger derved ei svært omfattende utklippssamling om samisk musikk for de 30 siste årene.

Samling med *samiske fonogram* (plater, kassetter, CD) er nesten komplett. Det meste av utgitte fonogram finnes i samlinga (se ovenfor).

Litteratursamlinga er stor. Den omfatter utgitte bøker og artikler om samisk musikk, og omfatter mye av det som er skrevet, inkludert blant annet en rekke gamle reiseberetninger. Katalogen har i øyeblikket rundt 800 innførsler om samisk musikk.

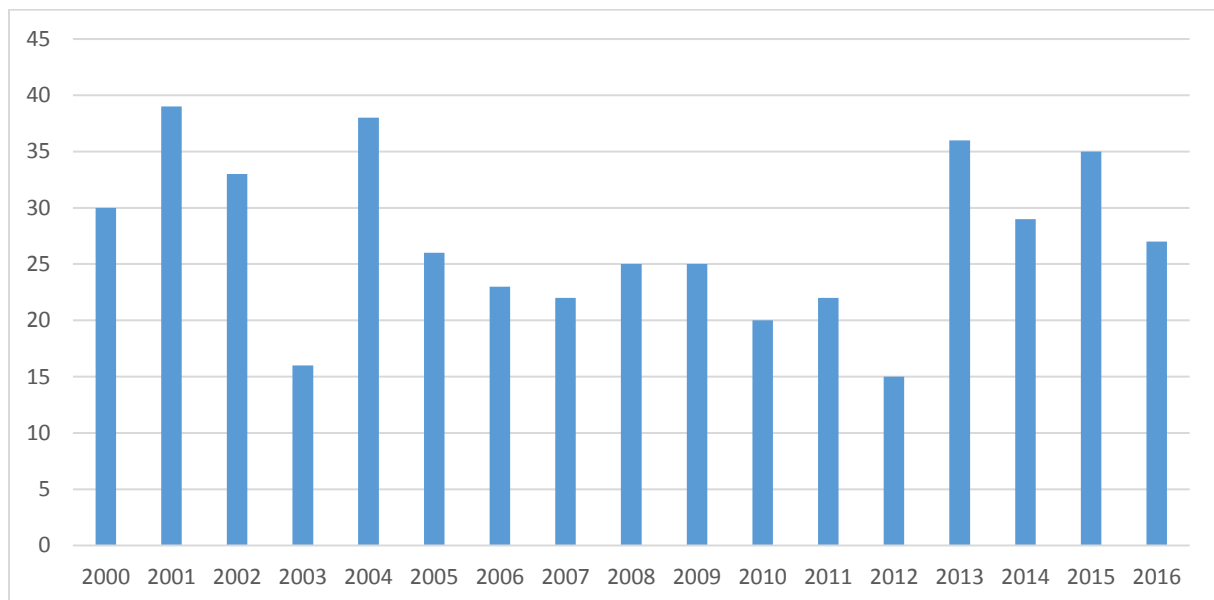
Videre er det ei mindre samling med *film/video*, hvorav noen av disse er innspilte musikkvideoer for salg på det kommersielle markedet.

Til sammen gjør dette at Nordnorsk Folkemusikksamling ved Tromsø Museum sitter på et svært omfattende dokumentasjonsmateriale over joik og samisk musikk.

2.4.4 Bruk av joikesamlinga på Tromsø Museum

Den samiske musikkksamlinga ved Tromsø Museum er ei vitenskapelig samling som skal danne grunnlag for forskning og kunnskapsutvikling, men hvor formidling til allmenheta også er en av basisoppgavene. Samlinga har vært debattert en del i samiske medier med anklage om at samlinga er lukket for bruk¹². Det vil derfor være interessant å se hvilken bruk det har vært gjort av samlinga. For de senere årene finnes det god dokumentasjon på dette. Det er snakk om besøk i samlinga eller utstillinga, telefoniske henvendelser, brev/mail eller andre henvendelser. Bruken omfatter henvendelser fra studenter, forskere, forfattere, musikere, komponister, artister, organisasjoner, presse og andre som søker materiale eller informasjon. Dette gjelder all slags forespørsler knyttet til samisk musikk¹³. Henvendelsene kommer både fra samisk og ikke-samisk miljø, både fra innland og utland:

Figur 2.10 Antall henvendelser i årene 2000 til 2016 til Tromsø Museums samiske musikkksamling

Tallene vil naturlig variere fra år til år. Men oversikta viser at den samiske musikkksamlinga på Tromsø museum er mye brukt, med et gjennomsnittlig antall henvendelser om samisk materiale på ca. 27 pr. år i denne perioden. I disse tallene ligger hjelp til blant annet en rekke samiske artister. I tillegg til dette kommer foredrag, seminarer, populærvitenskapelige artikler, utstillingsaktivitet etc.

¹² Se blant annet Ávvir nr. 191, 2014: «Luodit giddagasas/Luodi giddagas»

¹³ Slike tall er omtrentlige. For eksempel er flere telefonsamtaler om det samme temaet, fordelt over tid, gjerne regnet som bare én henvendelse.

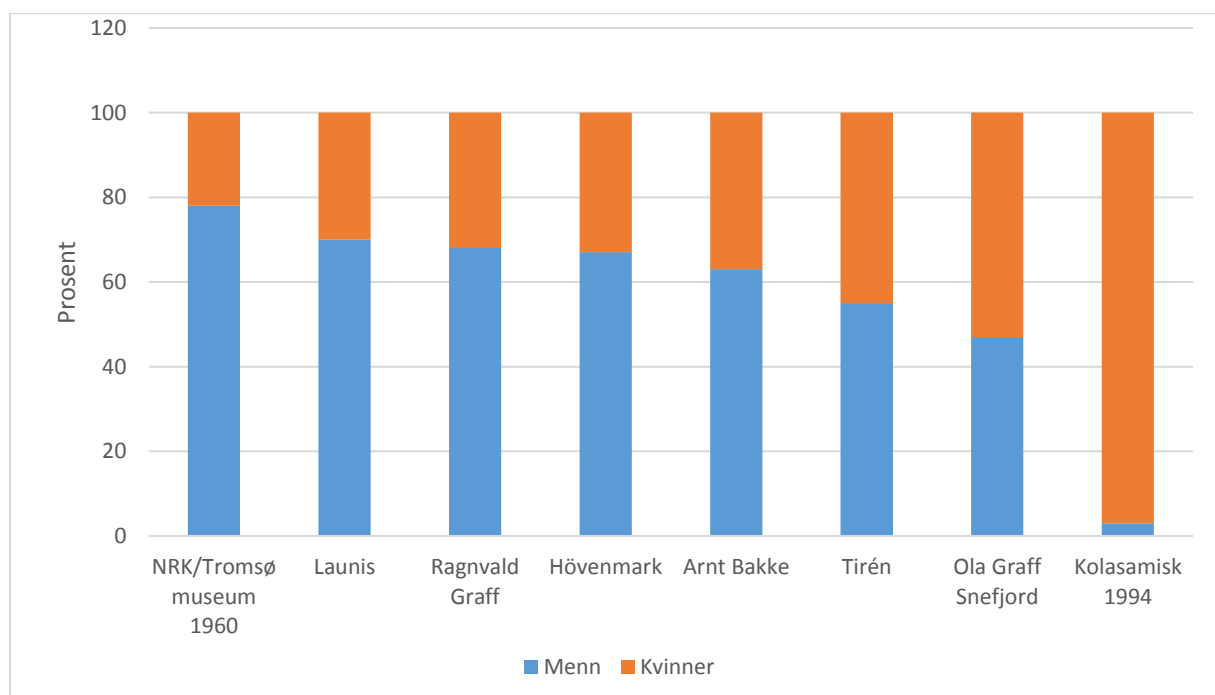
2.5 Joiketradisjonen

2.5.1 Kjønnsfordelinga av joikere

Et interessant spørsmål er om menn og kvinner joiket like mye. I den perioden Arnt Bakke var virksom med innsamling av samisk materiale, 1952–1975, hadde han 64 samiske informanter. Av disse var 63 % menn og 37 % kvinner. Dette viser ei skeivhet som kan skyldes flere forhold. Noe kan skyldes reine tilfeldigheter. Det kan også være at han som mann fant det lettere å kontakte andre menn. Men det kan være at det avslører ei ubevisst holdning om at menn på sett og vis var viktigere enn kvinner. Kjønnsbalansen er likevel bedre enn i det norske materialet i samlinga hans, hvor 73 % av informantene var menn og 27 % kvinner. Lignende kjønnsfordeling finner vi i samlinga til Nils Hövenmark fra Sverige og Ragnvald Graff fra Norge.

Ei større eller mindre skeivhet i kjønnsbalansen hos informantene er et gjennomgående trekk mange steder. Den første som samlet joiker i større grad, var finlenderen Armas Launis, som reiste i Norge og Finland. På den første turen sin i 1904 besøkte han tolv menn og bare éi kvinne. På den neste turen i 1905 besøkte han fire menn og seks kvinner (Launis 1908). NRK og Tromsø Museum dro på en opptakstur gjennom Finnmark i 1960. Her er det nærmere 80 % mannlige joikere. Den svenske joikesamleren Karl Tirén samlet joiker i Sverige fra begynnelsen av 1900-tallet. Han har et mer jamt utvalg med ca. 55 % mannlige joikere og 45 % kvinnelige (Tirén 1942). Joikesamlinga med best kjønnsbalanse er min egen undersøkelse av joik fra Finnmarkskysten, hvor det var ni mannlige og ti kvinnelige informanter (Graff 2004). En helt motsatt kjønnsfordeling finner vi i innsamlingsprosjektet *Kolasamisk musikalsk tradisjon* 1994–1997. Her fantes det bare én mannlig sanger. Prosjektgruppa intervjuet for det meste eldre mennesker. Det blei sagt at det nesten ikke fantes eldre samiske menn, fordi de tålte dårligere overgangen fra det frie livet og hadde drukket seg i hjel. Framstilt grafisk ser det slik ut:

Figur 2.11 Kjønnsfordelinga av joikeutøvere i noen samlinger

Det er ut fra disse tallene ikke mulig å si om det virkelig var ulikhet mellom kjønnene i det samiske samfunnet når det gjaldt joiking. De fleste som har samlet folkemusikk, har vært menn. Det har selvsagt sammenheng med de manglende utdanningsmulighetene for kvinner tidligere. Tallene kan derfor speile mer eller mindre ubevisste valg som de mannlige innsamlerne gjorde. Eldre kildemateriale som blant annet Isaac Olsen (1715) synes å antyde at kvinner kunne joike like gjerne som menn. Så hvis det virkelig er ulikhet nå, kan det være et resultat av en moderne utvikling¹⁴.

2.5.2 Kjønnfordeling av joikene

Jeg har sett på et litt tilfeldig utvalg av opptak med ulike joikere. Det første opptaket av joik som Arnt Bakke gjorde, var i 1952 med Nils Biti fra Šuošjávre. Han joika 70 joiker. Av disse var bare 11 kvinnejoiker, altså rundt 16 %. Vi vet ikke grunnen til det. Men trolig var utvalget styrt av Nils Biti sjøl og forteller derved antakelig noe om hvem han omgikk med.

Ole Aslaksen fra Tana har joiket totalt 76 joiker i tre opptak fra henholdsvis 1952, fra 1950-tallet og fra 1960. Han har rundt 44 % kvinnejoiker og 56 % mannsjoiker. Per Hætta fra Karasjok joiket 18 personjoiker i 1953. Av disse er det bare to kvinnejoiker, dvs. 11 %. I et opptak med Per Hætta fra 1960 er det derimot rundt 25 % kvinnejoiker. Samlet har han 18 % joiker til kvinner. Anders Johnsen Varsi fra Sirbma joiket i 1960 35 joiker. Av disse er 23 % til kvinner og 77 % til menn. Anders Nilsen Bals joiket i 1956 78 joiker på band. Av disse er rundt 31 % kvinnejoiker.

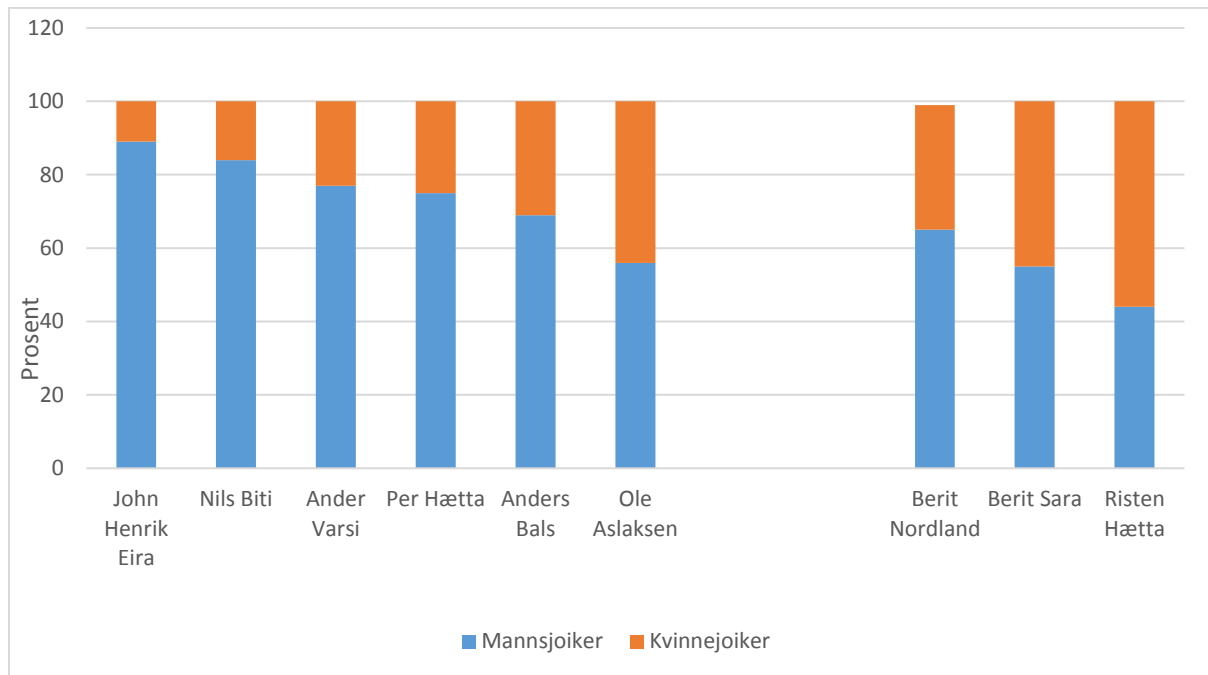
Blir tallene forskjellige hvis man ser på hva kvinnelige utøvere har joiket? Berit N.P. Sara joiket i 1953 42 joiker på band. Av disse er 45 % kvinnejoiker. Berit Nordland joiket på 1950-tallet inn 66 joiker. Av disse er 35 % kvinnejoiker. Risten Hætta fra Kautokeino joiket i 2011 inn 58 joiker. Av disse er 56 % til kvinner. Disse tre opptakene indikerer at menn har tendens til mest å joike andre menn, mens kvinner i større grad også joiker andre kvinner. Samlet ser fordelingene slik ut:

---

¹⁴ I et intervju jeg hadde i 2017 med ei 75 år gammel Kautokeino-dame som hadde vært i reindriften hele livet, sa hun at det var ingen forskjell på kjønnene i hennes tid.

Figur 2.12 Kjønnfordeling av joikene

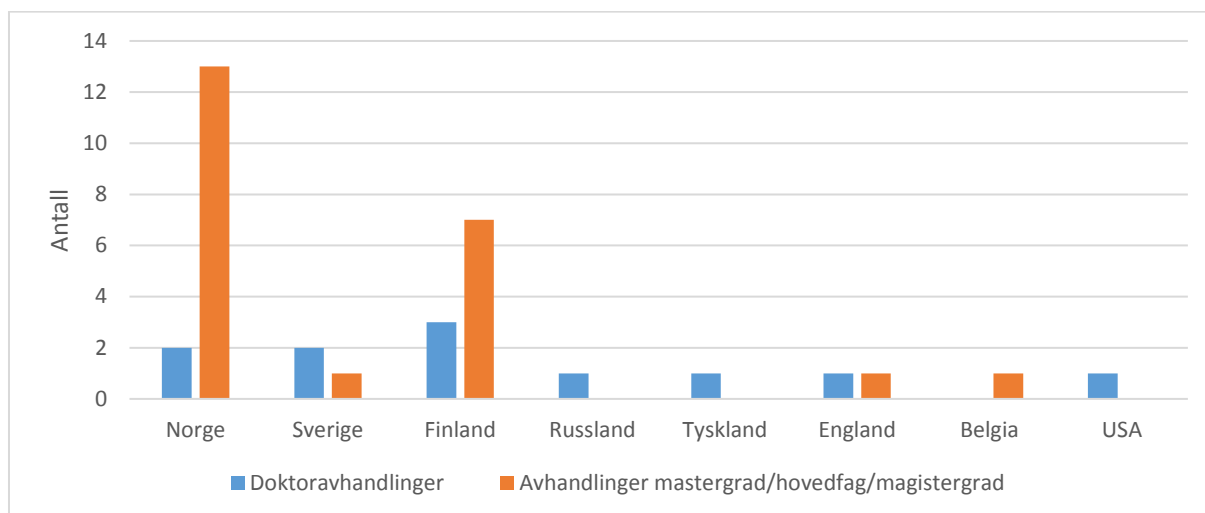
I et privat opptak fra 1976 joiker John Henrik Eira (f. 1953) nærmere 70 personjoiker. Bare rundt 11 % er kvinnejoiker. Jeg intervjuet han om hva som lå bak et slikt tall. Han mener at opptaket gir et godt bilde av kjønnfordelinga. Han joiker mest mannsjoiker. Det har sammenheng med at han som deltaker i reindriftsmiljøet hadde mest å gjøre med menn. Han tror at kvinner som ikke er delaktige i reindriften, ikke så ofte får en joik. Derfor tror han at det i hvert fall etter andre verdenskrig reelt sett finnes færre kvinnejoiker enn mannsjoiker.

Ser vi på det publiserte materialet etter Karl Tirén fra begynnelsen av 1900-tallet, er det rundt 170 personjoiker. Av disse er 27 % til kvinner. Hvis man holder unna øvrighetspersoner o.l. og bare ser på personjoiker til samer, er det 34 % kvinnejoiker. Selv om utvalget selvsagt er styrt av Tirén, antyder det muligheten for at det også på begynnelsen av 1900-tallet eksisterte færre kvinnejoiker enn mannsjoiker. At dette virkelig kan være slik, sannsynliggjøres ved at det i Tiréns materiale er så mange som 45 % kvinnelige utøvere.

2.6 Akademiske arbeider om joik

Det er gitt ut en rekke avhandlinger om joik. Nedenfor er en oversikt over doktorgradsavhandlinger og avhandlinger til mastergrad/hovedfag/magistergrad fordelt på ulike land¹⁵:

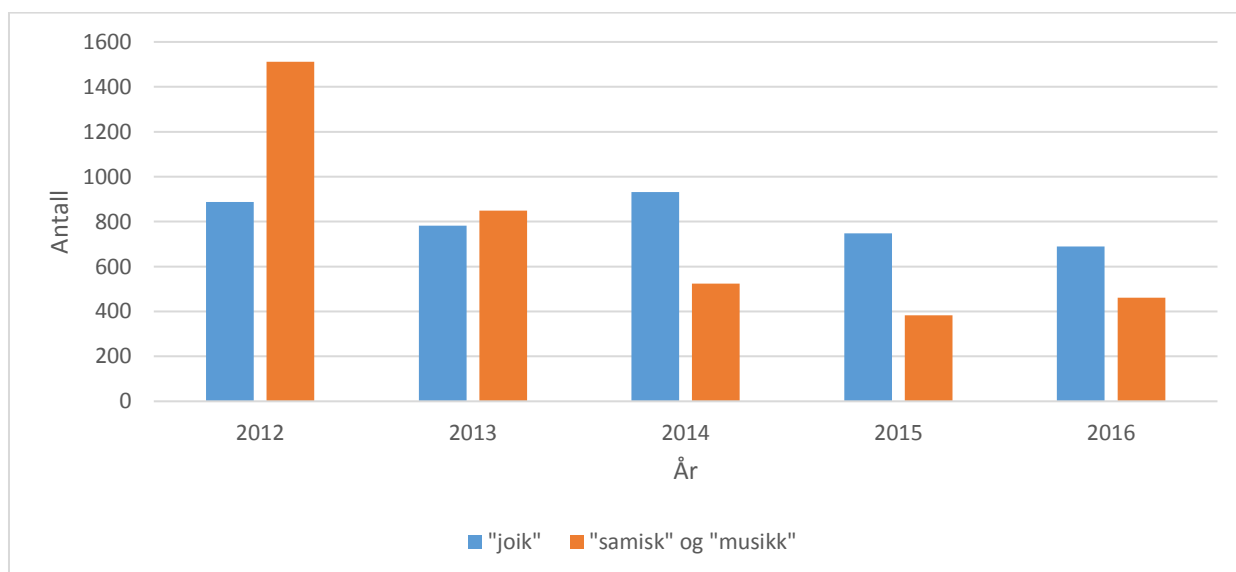
Figur 2.13 Master- og doktorgradsavhandlinger om joik

2.7 Medieomtale av samisk musikk

Retriever er en utklippstjeneste. Hvis man søker her med søkeordene "joik" eller "samisk & musikk" får man følgende treff:

Figur 2.14 Søk på antall avisartikler i Norge

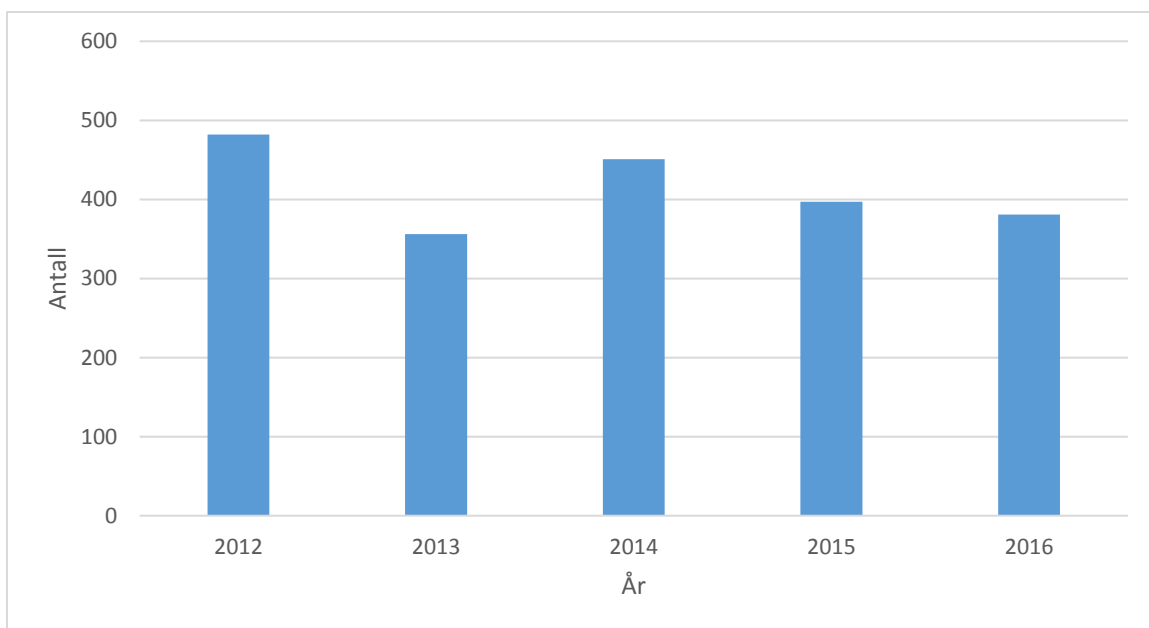

¹⁵ I et par tilfeller kan det være tvil om arbeidet skulle inkluderes.

Problemet med slike søk er at man får en del treff som er irrelevant. Bl.a. vil treff på joikakaker telles med, velværeproduktet “joik” etc.

Hvis man derfor går kritisk gjennom disse treffene, får man følgende tall for hvor mange oppslag og artikler det har vært i Norge i årene 2012–2016¹⁶ om joik og samisk musikk. Det er verdt å merke seg at all omtale av samisk musikk i de norske mediene i denne perioden er i positive vendinger, og musikken framstilles som noe som har allmenn interesse langt utover de samiske miljøene.

Figur 2.15 Antall avisartikler i Norge

I norskspråklig radio forekommer samisk musikk og joik bare sporadisk. Sameradioen bruker derimot slikt stoff systematisk. NRK-TV har fra tid til annen hatt program om samisk musikk. I 2017 hadde de en programserie *Muitte mu* som til tross for problematiske sider har virket som ei positiv vinkling av joiken for et breiere publikum.

Søker man på YouTube får man nærmere 27.000 treff på joik. Det tyder på at joik er blitt populært i våre dager blant store grupper.

¹⁶ Hvis for eksempel NTB sender ut en sak, kan samme artikkel fort bli trykt i flere aviser. I dette diagrammet er en slik artikkel bare regnet én gang. Tallene kan derfor regnes en del større enn de tallene som presenteres i diagrammet nedenfor. Samisk-språklige artikler er ikke med i denne oversikten, bare artikler skrevet på norsk. Det skyldes at avisa Ávvir aldri svarte på henvendelse om dette.

2.8 Utdanning innen samisk musikk¹⁷

I grunnskolen i de samiske områdene er joik og samisk musikk nå en del av læreplanen. Slik har det ikke alltid vært. I skolen i Kautokeino var joik endog formelt forbudt i en periode fra 1953 til ca. 1997.

Innen den offentlige videregående skolen har samisk musikk og joik kommet inn på læreplanen for musikklinjene. Det har vært utgitt to lærebøker om dette. Boka *Trollstilt* har kapittelet «Samisk musikk» av Klemet Anders Buljo, og boka *Ekko 1* har artikkelen «Joik» av Ola Graff.

Det har vært gitt systematisk utdanning i samisk musikk flere steder i Norge på høyere nivå. Først ute var Tromsø Museum i samarbeid med Nordnorsk musikkonservatorium. Det blei satt i gang et studium i *Valgfag joik* som gikk over et helt år med ukentlig undervisning. Det var et tovektts-studium som både skulle gi innsikt i den samiske musikken og en viss ferdighet i å joike sjøl. Studiet blei gjennomført tre ganger mellom 1995 og 2000. Lærere var Ola Graff og Ánte Mihkkal Gaup. De som tok dette valgfaget, var musikkstudenter ved konservatoriet. Studiet blei nedlagt da ordninga med valgfag opphørte.

På slutten av 1990-tallet startet Samisk høgskole i Kautokeino opp studiet *Joik og fortelling*. Lærere her har vært Johan Sara jr. og Sara Margrethe Oskal. Dette var en del av fagtilbudet ved høgskolen. Mange av studentene var kjent med joiketradisjonen fra før. Tilbudet har ikke vært gitt på flere år nå.

Ved Høgskolen i Nord-Trøndelag, Levanger, nå Nord universitet, startet Frode Fjellheim opp kurset *Med joik som utgangspunkt* rundt 2007. Det var et samlingsbasert opplegg med 15 studiepoeng og 5 samlinger i året som har vært gjennomført hvert år. Studiestedet har vært Levanger og ett år i Oslo. Studieåret 2017/18 legges studiet til Tromsø. Studiet krever ikke musikkkompetanse, men det er ønskelig med musikkbakgrunn.

Universitetet i Tromsø ønsker å starte et undervisningstilbud i samisk musikk fra høsten 2018. Det har vært diskutert samarbeid både med Nord Universitet og Samisk høgskole i Kautokeino.

2.9 Tilrådning

Det vil være en fordel for framtida at det finnes ei komplett samling med utgitte samiske fonogram. Tromsø Museum har den største samlinga, og den som det derfor bør bygges videre på. I praksis har det vist seg som et stort og komplisert arbeid å skaffe oversikt over det som gies ut, samt å kjøpe det inn til samlinga. Det ville derfor være en stor fordel hvis man fikk etablert ei pliktavleveringsordning fra de bevilgende myndighetene i hele Sápmi til Tromsø Museum, eventuelt også til Samisk arkiv og Giellagas institutt.

Utgivelsen av samiske fonogram er livskraftig. Men nordsamisk dominerer som språk i de utgitte fonogrammene. Oversikta viser tydelig at det kan være behov for å støtte utgivelser på de små samespråkene.

Databasen ved Ájtte museum over joik i offentlige arkiv er ufullstendig. Anslagsvis halvparten av alle joiker som finnes innsamlet, er registrert her. En mulighet er at denne databasen

---

¹⁷ Jeg har ikke sett på uformelle kurs i joiking. Slike har det vært mange av i ulike sammenhenger, som for eksempel under Riddu Riđđu.

oppgraderes. Samtidig er dette bare en katalogoversikt. Ingen melodier er lagt ut her. Ved å leite i databasen vil man kunne finne melodier som så kan bestilles fra de ulike arkivene. Likevel er kanskje det største behovet for folk å kunne få direkte tilgang til selve melodiene, slik at katalogen i seg sjøl blir mindre viktig.

Det er offentliggjort relativt lite joikemateriale fra de ulike arkivene. Dette oppleves som et savn i de samiske miljøene. Det burde derfor vært gjort mer på dette feltet. Det er etablert et nettverk mellom flere av de sentrale arkivene og bl.a. Juoigiid Searvi nettopp med tanke på å legge til rette for større offentliggjøring. Tromsø Museum i seg sjøl er i gang med arbeid for å tilrettelegge for økt offentliggjøring fra sitt arkiv. Det forventes at det etter hvert vil bli lagt ut mer arkivmateriale flere steder. Men det er mye forarbeid som må til, så det kunne vurderes om det burde bevilges midler til hjelp for økt publisering.

Det kunne vurderes om Sametinget burde hatt støtte til tradisjonell joik som et prioriteringsområde som var særlig nevnt.

Det er samlet en hel del joik. Men en del av dette materialet mangler bakgrunnsopplysninger. Det vil alltid være behov for mer innsamling, både av joiker og av dokumentasjon om joik og generelt om den samiske musikken. Det er i hovedsak to arkiv som driver nyinnsamling av materiale, Tromsø Museum og Samisk arkiv. Samisk arkiv ligger under det statlige arkivverket og har som oppgave arkivering og formidling, mens Tromsø Museum, som ligger under Universitetet i Tromsø, også er en forskningsinstitusjon med ansvar for å utvikle kunnskap. Det vil derfor være behov for begge institusjonene. Det er et godt samarbeid mellom dem, og det vil være viktig å utvikle dette samarbeidet videre.

Når det gjelder innsamling av joik, viser analysene at forskere og samlere bør bli mer bevisst når det gjelder kjønnsfordelinga av utøverne.

Spørsmål om kjønnsfordeling av joikene er antakelig en mer ubevisst del av joiketradisjonen. Her kan man tenke seg at moderne joikekomponister og utøvere kunne reflektere over situasjonen, og ved å bli seg dette bevisst kan de kanskje i framtida skape ei mer jamn fordeling mellom mannsjoiker og kvinnejoiker.

Det burde arbeides for at joik og samisk musikk fikk slippe mer til i norsk allmenkringkasting, hvor slik musikk i dag har en svært begrenset plass.

Samarbeid mellom de høgere utdanningsinstitusjonene bør ivaretas og utvikles videre for å skape gode utdanningskanaler.

Referanser

- Kecskeméti, I., Kiss, Z. og Aikio, S. (1972). *Lappische Joiku-Lieder aus Karasjok*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- Aksdal, B., Buljo, K.A., Fliflet, A. mfl. (1998). *Trollstilt. Lærebok i tradisjonsmusikk*. Oslo: Gyldendal.
- Ávvir. *Luodit giddagas/Luodi giddagas*. Nr. 191, 2014
- Brunsvik, G., Danbolt, I., Egenberg, R. mfl. (2000). *Ekko 1. Musikkorientering VK1*. Oslo: Gyldendal.
- Graff, Ola (2004). *Om kjæresten min vil jeg joike*. Karasjok: Davvi girji.
- Graff, Ola (2016). *Joikeforbudet i Kautokeino*. Karasjok: Davvi girji.
- Guttorm, Mari (2017): *Fifty Years of Saami Albums*. Mastergradsoppgave ved Oulu Universitet.
- Grundström, H., Väisänen A.O. og Steggo, J.E. (1958). *Lapska sånger. Texter och melodier från svenska Lappland I*. Uppsala: Lundequistska bokh.
- Hætta, Odd Mathis (2017). *Samer og samisk forhold i navn og tall*. Vadsø: Susannefoto AS.
- Launis, Armas (1908). *Lappische Juoigos-Melodien*. Helsingfors: Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia XXVI.
- Olsen, Isaac (1910). *Relation om Lappernes Vildfarelser og Overtro*. I J. Qvigstad (red.), *Kildeskrifter til den lappiske mytologi II*. Trondhjem: Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter, nr. 4.
- Sametinget. Dokumenter om søknad til støtte for fonogramutgivelser.
- Sametingets arbeidsgruppe (2015). *Statusrapport for joik og samisk musikk*.
- Tirén, Karl (1942). *Die Lappische Volksmusik*. Stockholm: H. Geber.
- Tromsø Museum. *Samling av samiske fonogram*.
- Tromsø Museum. *Samling av avisutklipp*.
- Tromsø Museum. *Samling av joik*.
- Tromsø Museum. *Samling av litteratur*.